

parancsolat legelemibb formában. Másszóval, negatív módon kifejezve, a parancs így szól: ne ölj! Ezt a parancsot nagyon könnyen vesszük, amikor a virágot meggondolatlanul letörjük, amikor a bogarat minden gondolkodás nélkül, lelketlenül, elvakultságunkban eltáposzuk. Ugyanakkor az emberek szenvedését és életét megvetjük és kis földi célokért feláldozzuk.

Mostanában sok szó esik egy új emberiség neveléséről. Mit jelent ez? Semmi mást, mint az embereket a valódi, elveszithetetlen és állandóan fejlődő erkölcsiséghez vezetni. Ez azonban csak akkor valósulhat meg, ha az egyének önmagukba tekintenek, ha megtanulják és gyakorolják a nagy parancsot, amit így nevezünk: az élet tisztelete, amely több, mint a „törvény és a próféták“, amelyhez kapcsolódik a szeretet egész erkölcsisége a legmélyebb és legteljesebb értelemben, és amelyben az egyén és az emberiség megújulhat. Ámen.

AZ ÉLET TISZTELETE*

II.

Róm 14,7

Az írástudó kérdésére, hogy valamennyi parancsolat közül melyik a legfőbb, Jézus az Isten és a felebarát iránti szeretet kettős parancsolatát fogalmazta meg. Mit jelent az Isten iránti szeretet, amely arra indít, hogy az emberek felé jók legyünk, és amely nem csupán az érzelmet, hanem az erkölcsiséggel kapcsolatos értelmet is jelenti. Korunk gyengeségét mi abban látjuk, hogy hiányzik életünkben az értelmén alapuló, semmilyen előítélet vagy szenvedély által meg nem zavarható erkölcsiség, mivel nem fogadjuk el azt, hogy az értelem és a szív egymás mellett állanak. Az igazi szív megérez és az igazi értelem megfontol. Úgy találjuk, hogy mindkettő, a szív és az értelem egyaránt megegyeznek abban, hogy a jó végső fokon a megfoghatatlan dolgok iránti alapvető, minden legkisebb és legnagyobb jelenségben megnyilatkozó tiszteletben áll, amelyet életnek nevezünk. Jó: az életet megtartani és támogatni; rossz: az életet akadályozni és megsemmisíteni. Erkölcsösek vagyunk, amikor önzésünkben kilépünk, a más lények iránti idegenkedésünket levetkőzzük, és mindent, ami az átélésben körülöttünk lejátszódik, együtt megélünk, együtt végszennvedünk. Az erkölcsiség nem csupán az emberek, hanem általában minden élő iránti magatartásunkban, benső állásfoglalásunkban áll. Ezek a tulajdonságaink tesznek igazán emberekké; ebben van saját elveszithetetlen, szüntelenül alakuló és fejlődő erkölcsiségünk.

Ezek az általános kifejezések: „az élet tisztelete“, „az idegenkedés feladása“, „a körülöttünk levő élet megtartására való törekvés“, sok tekintetben idegenül hangzanak. De ha valószínűtlen szavaknak tűnnek

* Megjelent Albert Schweitzer: *Was sollen wir tun?* c. kötetben, Heidelberg, 1986. 28—38 l.; fordította dr. Kovács Lajos.

is, tartalmukban nagyon is gazdagok lehetnek. Az elvetett mag is láthatatlan, mégis hordozza magában a lényeket, amiből a természet kifejlődik. Hasonlóképpen ezekben a jelentéktelennek tűnő szavakban kifejezésre jut az alapszemlélet, amelyen akár tudatos, akár nem tudatos formában az egész erkölcsiség alapszik. Tehát az erkölcsiség alapfeltétele az, hogy mi emberek mindent, amit nem csupán az emberek, hanem a körülöttünk levő összes lények megélnék, velük együtt megéljük, és ezáltal kényszerítjük magunkat arra, hogy megcselekedjünk mindent, amit az élet megtartásáért és előhaladásáért meg kell tennünk.

Az erkölcsiség legnagyobb ellensége az elfásultság, az érzéketlenné válás. Gyermekkorunkban, amennyire a dolgok megértéséhez eljutunk, annyira már rendelkezünk a részvét elemi képességével. De ez a képesség bennünk az évek múlásával és értelmünk fejlődésével sajnos nem növekedik, sőt kényelmetlenné, zavaró tényezővé válik. Sok embert ismerünk, akik ezzel a képességgel többé nem rendelkeznek. Visszaszorítjuk önmagunkba a részvétet, az együttérzést, hogy olyanokká váljunk, mint a többiek, hogy ne legyünk mások, mint ők. Így sokan a házakhoz válnak hasonlókká, amelyekben a kirakatok egymás mellett állnak és hidegen, idegenül tekintenek ki az utcára.

Jónak maradni azt is jelenti, ébernek lenni. Ebben az értelemben azokhoz az emberekhez hasonlítunk, akik künn a hidegben és a hóban állanak. Jaj nekünk, aki az elfásultság állapotába jut és elalszik, mert nem fog tudni felébredni. Így semmisül meg az erkölcsi ember bennünk, ha fáradtakká válunk ahhoz, hogy együtt megéljük és együtt átszenvedjük azt, amit körülöttünk az emberek megélnék. Jaj nekünk, ha együttérzésünk eltompul, ha annak a tudata, amit cselekednünk kell, bennünk semmivé válik.

Az élet tisztelete és mások életének az átélése életünk nagy eseménye.

A természet nem ismeri az élet tiszteletét. Ezernyi formában, a legkülönbözőbb módon hoz létre életet és azt ezernyi formában, a legérzéketlenebb módon megsemmisíti. Az élet minden fokozatában, egészen az ember világáig a legszörnyűbb mértékben jelentkezik ez. A természetben csak az élet akarata van meg, de nincs meg az átélés képessége azzal kapcsolatban, ami mások létezésében végbemegy. A lények szenvednek, de együtt szenvedni nem tudnak. Az élet akarása, ami a természetben megtalálható, titokzatos, önmagában való meghasonlás jele. A lények mások életének az árán léteznek. A természet a legszörnyűbb dolgokat viszi véghez. Az egyik bogár a másik bogár életére tör; a hangyák összefognak egymással, hogy egy kis, védtelen lényt halálra kínozzanak. És nézzük a pókot! Milyen borzalmas az a munka, amelyre a természet tanítja.

A természet, kívülről nézve, szép és nagyszerű, de ha könyvét olvasuk, borzalmas. És kegyetlensége értelmetlen. A legértékesebb élet a legértéktelenebbnek áldozatává válik. A gyermek tuberkulózis bacillust lélegez be; nő, fejlődik, de szenvedés és korai halál vár rá, mert ezek a legalacsonyabbrendű lények, az ő legnemesebb szerveit felemésztik.

Milyen gyakran fogott el a borzalom Afrikában, amikor egy álomkórban szenvedőt kellett megvizsgálnom. Milyen szörnyű volt látnom

szenvedéstől meggyötört tekintetét és hallgatni keserű panaszát: „Jaj, a fejem, a fejem!” Miért kellett éjszakákon át jajveszékelnie és nyomorultul meghalnia? Mert a mikroszkóp alatt a kicsi sápadt testecskék léteztek, még ha olyan kis számban is, hogy néha órákon át kellett kutatnom, míg sikerült felfedeznem egyet közülük, amelyek az ember halálát okozták.

Igy megy végbe ez a kettősség az élet akarásában, élet élet ellen, és okoz másoknak szenvedést és halált, ártatlanul bűnössé válva. A természet kegyetlen, kíméletlen önzésre tanít, amely csupán egy bizonyos időre szakad meg azáltal, hogy a lényekbe az ösztönt behelyezte, hogy azt az életet, ami tőle származik, amíg annak arra szüksége van, szeretettel és odaadással oltalmazza. De az, hogy az állat kicsinyeit önfeláldozással védelmezi, azaz vele együtt érez, szörnyűvé válik azáltal, hogy a más lényekkel szemben, amelyek nem tartoznak hozzá, ez a részvéte teljes mértékben megszűnik.

A világ a tudatalatti önzésnek kiszolgáltatva olyan, mint egy völgy, amelyre sötétség borul. Csak fenn, a magasban van világosság. Mindennek a sötétben kell léteznie; csak egynek van arra képessége, hogy a sötétségből felemelkedve, meglássa a világosságot. Csak a legmagasabb rendű lény, az ember juthat el az élet tiszteletének felismeréséhez, csak ő tud mások életéhez és szenvedéséhez közel lépni, a tudatlanságból kinőni, ami a többi teremtmények számára lehetetlen.

Ez a felismerés az egyén fejlődésének a nagy eseménye. A világosság a sötétség felett ragyog, amikor elérjük a lét legmélyebb fogalmát, az életet, ami ugyanakkor másokkal való élet, ahol az egyedül való lét megszűnik, a rajtunk kívüli létezés a mi létezésünkbe beleáramlik.

A világban élünk és az élet bennünk él. E körül a felismerés körül tornyosulnak a nagy rejtélyek. Miért áll egymással szemben a természeti törvény és az erkölcsi törvény? Miért nem tudja értelmünk egyszerűen átvenni és továbbfejleszteni azt, amivel a természetben, mint az élet megnyilvánulásában, szemben találjuk magunkat? Miért kell értelmünknek ellentétbe kerülnie azzal, amit látunk? Miért kell az értelemnek önmagában egészen más törvényeket felfedeznie, mint amelyek az életet irányítják? Miért kell az értelemnek az étellel meghasonulnia, amikor a jó fogalmához elérkezik? Miért kell ezt az ellentétet megtapasztalnunk, annak reménye nélkül, hogy a jó fogalmát valaha is elérjük? Miért van összhang helyett széttagoltság, meghasonlás? Miért létezik egymás mellett értelmes, életet építő és értelmetlen pusztító erő? Miképpen tudjuk mi Istent, a természeti erőt, mint erkölcsi akaratot, mint a szeretet Istenét magunk elé képzelni, ha életről való magasabb rendű ismeretre, az élet tiszteletére, az együttérzésre és az együtt-szenvedés magaslatára elérkezünk?

Nagy szerencsétlensége az emberiségnek, hogy nem képes egy lezárt, önmagában egyszerű világnézetet kialakítani, mert a tudás, az ismeret, minél inkább halad előre, minket attól mind nagyobb mértékben eltávolít. Ez azért van, mert egyre világosabbá válik előttünk, hogy csak kis mértékben tudjuk felfogni a tudás, az ismeret lényegét és a létnek a nagy ellentéte egyre mélyebben hatol tudatunkba. A mi ismeretünk csak részismeret, mondja Pál apostol. Ennél azonban sokkal nagyobb prob-

léma az, hogy ismeretünk a megoldhatatlan ellentétekbe való bepillantást nyújtja.

Egy másik dolog, ami minket az együttélés képességével és akaratával kapcsolatban fenyeget, a mind gyakrabban jelentkező gondolat, hogy az semmit nem használ. Hiszen amit cselekszünk és cselekedhetünk, hogy a szenvedést csökkentjük, hogy az életet megtartsuk, nagyon kevés, összehasonlítva azzal, ami a világban körülöttünk végbemegy, és amit azzal kapcsolatban megtehetnénk. Szörnyű dolog arra gondolnunk és tudomásul vennünk, hogy sok mindenben mennyire tehetetlenek vagyunk, sőt mi magunk is mennyi szenvedést okozunk másoknak, anélkül hogy azt megakadályozhatnók.

Végigvonulunk egy erdei ösvényen; a nap ragyogóan süt, a madarak énekelnek és sokezernyi bogár vidáman röpköd a levegőben. De utunk, anélkül, hogy ellene bármit is tehetnénk gyakran halált jelent. Itt van egy hangya, amelyet eltapostunk, amott egy kis bogár, amelyet szétnyomtunk, vagy egy vergődő hernyó, amely a lábunk alá került. Az élet fenyegető dallamába belecsendül a szenvedés és a halál, amelyet mi ártatlan bűnösökként okozunk. És így érezzük sokmindenben a szörnyű tehetetlenséget, amikor jót tenni akarunk.

És akkor hangzik a kísértő hangja és ezt mondja: Mindezért miért kínozd magad? Nem használ az semmit. Add fel, légy közömbös, ne gondoldj semmivel, és légy másokhoz hasonlóan érzéketlen.

Még egy kísértés lép elő: együtt szenvedni számunkra is szenvedést jelent. Aki egyszer mások szenvedését önmagában megélte, többé nem lehet boldog olyan mértékben, mint ahogyan szeretné. Azokban az órákban, amelyek számunkra örömet szereznek, nem vagyunk többé képesek arra, hogy azt minden további nélkül elfogadjuk, mert a fájdalom, amit együtt megéltünk bennünk állandóan jelen van. Szüntelenül látjuk azt, ami szemünk előtt végbemegy. Gondolunk a szegényekre, akikkel utunk összehozott, a betegekre, akiket meglátogattunk, emberekre, akiknek a sorsáról olvastunk és az öröm ragyogására homály borul. A legvidámabb társaságban hirtelen elgondolkozóvá válunk. Halljuk ismét a kísértő szavait: Így élni nem lehet. El kell tekintenünk attól, ami embertársainkkal történik. Nem szabad túl érzékenyeknek lennünk. Nevelnünk kell magunkat a szükséges érzéketlenségre, páncélt kell öltönnünk magunkra. Másokhoz hasonlóan igyekeznünk kell okosan élni! Végül oda jutunk, hogy szégyenkezünk azért, hogy a nagy együttélésben és a nagy szenvedésben részt vettünk. Eltitkoljuk egymás előtt is jócselekedeteinket, mintha az valami ostoba dolog lenne. Ezek azok a nagy kísértések, amelyek a jó keletkezésének a feltételét igyekeznek tönkretenni. Legyünk azért azokkal szemben éberek.

Az első kísérettel kapcsolatban azt kell mondanunk, hogy az együtt szenvedés és egymás megsegítése számunkra benső szükségesség. Mindaz amit megtehetünk, összehasonlítva azzal, amit meg kellett volna cselekednünk, csupán egy csepp a tengerben, de ez adja meg életünk egyedüli értelmét. Ahol vagyunk, amennyire az tőlünk függ, megváltásnak kell végbemennie; megváltásnak a nyomortól, amit az étellel való meg hasonlítás hozott a világra; megváltásnak, amit csak az erkölcsös ember tud véghérvinni. Az a kevés, amit egy emberért vagy bármely más te-

remtményért meg tudunk tenni, sok ha bárhol, ahol fájdalom, szenvedés és aggodalom van, azt enyhíteni tudjuk. Az életet megtartani — ez az egyedüli boldogság.

Arra a kísértésre, hogy annak együtt megélése, ami körülöttünk történik, számunkra fájdalmat jelent, azt kell válaszolnunk: tudatában vagyunk, hogy az együtt szenvedéssel adva van az együtt örvendezés képessége is. Az együtt szenvedés elleni fásultsággal elveszítjük a boldogság másokkal való megélését. És bármilyen kevés is a boldogság, ami az életben részünkké válik, a másokkal való boldogság megélése az egyedüli boldogság, ami az életet számunkra elviselhetővé teszi.

És végül nincs jogunk ezt mondani: ilyenek vagy olyanok akarunk lenni, mert azt hisszük, hogy ezáltal boldogabbá válunk, mint mások, hanem legyünk olyanok, amilyeneknek kell lennünk, igazi tudó, ismerő embereknek, akik az élettel együtt élünk, akik a másokkal való életet önmagunkban megéljük. Az mellékes, hogy ezáltal az általános nézet szerint boldogabbakká válunk-e, vagy sem. Nem a boldoggá válás akarása követeli önmagában a titokzatos hangot, hanem az annak való engedelmesség egyedül, ami meg tud nyugtatni minket. „Mert senki sem él önmagának.“ Ámen.

KEDEI MÓZES

ESZMÉNY ÉS VALÓSÁG

Mt 6,10

Naponta elmondjuk: „Jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratod“, anélkül, hogy szembesítenénk eszményeinket a valósággal. Átsiklunk fölötte, gépiesen ejtjük egymás után a szavakat, anélkül, hogy mérlegelnénk azoknak súlyát. Pedig e pár szóban nagyon sokról van szó: a valóságról, melynek kötésében élünk és eszményeinkről, melyek felé törekszünk.

A valóságot nem lehet tudomásul nem venni, a kapun kívül rakni, mert benne élünk. Az egymásban végtelen láncként kapcsolódó napok valósága úgy köt minket a földhöz, mint fát a gyökerei. Kimondom: valóság, s ennek kapcsán József Attila egyik verssora jut eszembe: „Ehess, ihass, ölelhess, alhass.“ Életünk nagy része valóban e négy ige vonatkozásában telik el. De vajon csak ennyi az élet? Ez is, de nemcsak ez, az eszményi élet csak ezután, ezen felül kezdődik.

Edmond Hillaryt a Mount Everest sikeres megmászása után megkérdezték, hogy miért vállalkozott az eddig lehetetlenségnek látszó, halállal fenyegető feladatra. A válasz csak ennyi volt: „Mert ott van“. A többi utána gondolhatjuk: mert ott van a Himalája, meghódítatlan kihívó magasságával. Öntudatunk hajnalhasadása óta él bennünk a vágy,